

EDIČNÍ POZNÁMKY

V druhém svazku *Podobizen Jana Nerudy* je přetištěna portrétní galerie *Humoristických listů* z let 1882—1884, což jest úhrnem 151 portrétů napsaných Janem Nerudou. *Humoristické listy* přinesly r. 1882 51 podobizen a v obou dalších ročnících po 52 podobiznách, ale z 51 podobizen publikovaných r. 1882 nemůžeme dvě pokládat za práce Jana Nerudy, protože jsou signovány písmeny *H.* (15. července v č. 28. podobizna Josefa Liboslava Zieglera) a *-r.* (9. září v č. 36. podobizna Dr Václava Michala Pešiny) a napsal je přítel Nerudův a jeho redakční druh z *Národních listů* Dr Servác B. Heller, třetí pak (15. května v č. 19. Vítězslav Hálek) má doprovod veršovaný, signovaný písmenou *D* (což je značka předčasně zesnulého básníka Jana V. Dequoi, o němž viz anthologii Miloslava Hýska *Ztrhané struny zvuk*, 1940, str. 395); čtvrtou konečně (v č. 34 z 26. srpna, *Z pouti po Slezsku*), jež je věnována slezskému buditeli Dr Augustinu Petrovi a jež není nikým podepsána ani šifrována, nemůžeme jednoznačně určit jako práci Jana Nerudy, protože v ní její autor mluví o sobě, jako by byl sám na místě vyslechl všechnu tu chválu o Dr Petrovi, a Jan Neruda přece, jak víme, nikdy ve Slezsku nebyl. Přesto však pokládáme za nutné poslední z těchto čtyř podobizen přetisknout alespoň v edičních poznámkách; prošla jistě textovou úpravou básníkovou a je typická pro jeho vřelý vztah ke Slezsku a pro jeho živý, neutuchající zájem o tuto předsunutou, tehdy ohroženou výspu zemí Koruny svatováclavské. Není ovšem vyloučena ani možnost, že Jan Neruda napsal stať celou sám, že si svou přítomnost ve Slezsku pro intenzitu dojmu vykonstruoval, že prostě jde o básnickou fikci:

Z POUTI PO SLEZSKU

„Jakže? Vy byste chtěl odejeti ze Slezska, aniž byste poznal náš *Frýdek* a v něm našeho *Dra Petra*?“ užasla nade mnou roztočilá Slezáčka, s kterou jsem se byl setkal a vbrzce seznámil na výletu do rozkošných hor Jesenických.

Mluvila to z ní snad jen pouhá naivní hrdost na rodné město? A proč jí tak nadšeně zajiskřila očka, když vyslovila jméno onoho *Dra Petra*?... Abych vyzvěděl, jmu se ji naschvál škádlit, jaké že v tom milém *Frýdku* mohou býti znamenitosti a vzácnosti? „Můj“ *Baedeker* že přece je takto důkladný německý všudybyl a ostrovid...

„Ale o Frýdku“ — vpadla mně se smíchem do řeči — „neví ničeho; ráda věřím! Takových znamenitostí, jaké se vyhledávají z Baedekrův, v našem Frýdku ovšem nenajdete.“

„Nýbrž...?“

„Pravil jste, že jste viděl řadu slezských měst; nuže povězte mi upřímně, jak se vám v nich líbilo?“

„Jak se mi mohlo líbiti! Jsou to až na dvě tři výminky hnízda takového zuřivě chrpového němčourství, že člověk mní se býti spíše někde na Sprévě než na slovanské Opavici. Hněv a lítost musí pojmouti každé upřímné srdce slovanské, podívá-li se do těch vašich měst. Uprostřed kraje dosud slovanského náhle zcela cizí svět, jako by vítr ho sem byl přivál. Všechno německé od školy až do hospody, žáci zpívající *Wacht am Rhein*, výrostkové v prušáckých kašketech, starší v cylindrech, nikde českého listu, ba nikde českého zvuku, leda podvečer, tak na chvíli, když ten dělný lid z továren vrací se ulicemi utrmácen do svých předměstských noclehův. Kdo ještě neví, jak dovedla řídit germanisace v těle slovanském, ať se přijde podívat do slezských měst.“

Bodrá Slezačka zhluboka povzdechla, já však si ulevoval dále:

„A z těchto odnárodnělých, násilně nám odcizených, vyrvaných měst šíří se otrava *Grossdeutschlandu* vůčihledě v okolí jako jedovatý dech stromu upasového. Kam má poslat venkovský, dosud zachovalý náš lid své syny a dcery do škol? A jaká se vrací ta ubohá mláď z těchto městských škol, kde neslyší zvuku mateřské mluvy, ba kde ji učí opovrhovati tou mluvou i mravy a city slovanskými jako sprostotou a surovstvím, za něž se slušný člověk má stydět?“

Ubohé Slezačce stály perly v očích a ona smutně přisvědčovala, že tomu tak.

„A to myslíte, že už není žádné pomoci?“ překvapila mne náhle tklivou otázkou.

Pokrčím ramenoma a soudím, že by se musely státi skoro už zázraky a divy, jaké se za našich dob nedějí.

„Šlo by to snad ještě napravit,“ řku, „kdyby ve Vídni — dostali oči. Jen veliký, radikální obrat shůry, rychlé dosazování českých učitelů, českých úředníků, přivolávání české průmyslné inteligence, příklad pevného provádění rovnoprávnosti jazyka slovanského, k tomu dobře řízené a šířené časopisy národní, podněcující k spolčování se, k pořádání besed a divadel, zakládání knihoven a čitáren — jenom takovéto velkolepé úsilí mohlo by snad ještě zvrátiti a odkliditi z vašich měst ten hrozný nános *dvoustoleté* germanisace. Však lze-liž i jen pomyslit na takovou možnost? Toť by i tak mnohým našim slavným politikům, kdyby je posadil k veslu, zdálo se podnikáním přílišným, prací závratně obrovskou...“

„Opravdu?“ podivila se moje bodrá Slezačka, a tentokráte pře-

létl samolibý úsměv přes její tvář. „Tož slyšte nyní mne: Není tomu ještě ani tak dávno, co býval náš Frýdek v tom zapomenutém, opuštěném východním Slezsku zrovna takovým, v němčení a odrodilství tonoucím městem jako všecka ta, na něž toužíte. Plíseň „kulturní“ nebyla jen na povrchu; zašla již hodně do hloubky, a nemožným zdálo se každé obrácení Šavlů v Pavly. Ale přijďte se tam podívati *dnes!* Shledáte tu již na sta uvědomělých, statečných občanův, hovořících správně rodným jazykem naším, beroucích živé účastenství ve všem, co se týká blaha a osudův národa, pilných čtenářův a upřímných i horlivých národovcův, takže jest Frýdek prvním městem ve Slezsku, jež má měšťanostu našince i většinu národního zastupitelstva, kdežto německá menšina, vidouc marnost všeho zbytečného odporu a příkoří, naučila se býti šetrnou a snášlivou. Jediného poslance národního, kterýž zastupuje 200.000 Slovanův slezských na sněmu, vyslal *Frýdek*, a z Frýdku šíří se probuzení národní do kraje v širém okolí, takže i tam již počíná se jeviti utěšený ruch, že zakládají se rolnické spolky vlastenecké a čitárny, kde donedávna panovala čirá, pustočirá tma.“

Neodvážil jsem se v blahém udivení milou vypravovatelku ani slovem přerušiti. Zato však ona apostrofovala mne:

„A víte, kdo to vše dokázal a způsobil v málo letech? Jediný výborný muž, pravý, neunavný apoštol: náš lidumil a výborný lékař *Dr Augustýn Petr*. Pravá skála co do povahy a ryzí lásky k národu, *Petr, který nikdy nezapřel naši svatou věc*, i když bylo zločinem hlásiti se ku svému národu slovanskému, i když kohouti frankfurtští nejpyšněji u nás kokrhali. 57 jar již přešlo přes tu hlavu jeho, ale ona zůstala pořád neoblomnou, nepoddajnou, a to srdce pořád jaré, dobré, účinné a nadšené jako u mladíka. Jest Frýdečan a pochází ze staré měšťanské rodiny. Studoval gymnasium v Těšíně, vysoké školy pak ve Vídni, odkudž vrátil se opět k nám co výtečný lékař netoliko neduhův tělesných, ale i národních a společenských. Ovšem byltě na učení u výborných mistrův. Škoda a Rokytanský byli jeho profesory mediciny: jeden položil základy, druhý dovršil budovu. Brzy rozšiřovala se pověst o jeho nevšedním umění lékařském v šír a dál: kde kdo již měl „duši na jazyku“, hledal u našeho Dra Petra poslední spásu, a pověst ta neubývala s lety, nýbrž rostla. On však umínil si vyhojiti ještě zcela jinou nemoc, která u nás i na Moravě řádila jako rána morová: on podnikl všemi dary svého ducha i veškerou silou své vůle horlivý boj proti nakažlivému odrodilství a přemáhal i přemáhá je dodnes tak znamenitě jako tak hned žádný jiný doktor medicinae nebo juris ve Slezsku ni na Moravě. Kde je třeba pomoci, tam pomáhá nejen radou, ale i skutkem. Nikdo neodejde od jeho dveří bez útěchy, bez povzbuzení a důvěry. Obětovný a vytrvalý, jest právě tak šlechtným lidumilem

jako národovcem, jest naším štítem a naší chloubou. Vy Čechové máte svého Petra Chelčického, my Slezané máme svého Petra frýdeckého.“ — A s těmi slovy podávala mi sličná vypravovatelka podobiznu chrabrého toho buditele krajů našich *nejohroženějších*...

„Směl bych si vyprositi tu podobiznu a ukázati ji pro příklad a povzbuzení svým krajanům? A směl bych spolu zjeviti, kdo mi všechny ty utěšené věci z milého Slezska vypravoval?“

„Proč byste nesměl?“ pousmála se; mé jméno jest — *Pravda*...

Naši předchůdci vydali v svém prvním a jediném svazku *Podobizen a karikatur* (XXXIII. svazek *Sebraných spisů* Jana Nerudy, nakl. Fr. Topič, 1915) jenom skrovný zlomek z Nerudovy podobiznářské produkce těchto tří let, t. j. „podobizny“ těchto osobností: F. F. Šamberka, Josefa Jarosche-Alfreda Waldaua, Fr. Ad. Šuberta, Václava Brožíka, Dr. Josefa Majera, Vojtěcha Šafaříka, Fr. Schwarze, Františka Křížíka a Josefa Leopolda Zvonaře, takže 142 podobizen Jana Nerudy z let 1882—1884 vychází v naší edici knižně po prvé. Kreslířské portréty, jež tuto slovesnou galerii doprovázejí, jsou tentokrát už napořád práce Jana Vilímka; naše vydání je jako organickou součástí *Podobizen* reprodukuje opět všechny v přílohách.

Text našeho vydání upravuje původní text z Humoristických listů podle zásad platných pro všechny svazky Nerudových spisů v Knihovně klasiků, t. j. upravujeme grafickou podobu pravopisnou podle dnešní pravopisné normy, ale ponecháváme beze změny jazyk autorův. Od této zásady se odchylujeme jen tam, kde v Nerudovu způsobu psaní je skryt jistý úmysl (na př. starovlastenecké psaní jména Vácslav ve spojení Vácslav Štulc, Švarcenberk a pod.). Opravujeme přirozeně zjevné omyly a sazečské chyby a někde i zjevné omyly věcné. Z významnějších oprav, které jsme provedli, uvádíme tyto:

29, 12 *Když za Kateřiny II. vznikla myšlenka vyhnati Turky zpět do Asie, zrodila se ve způsobě řeckého záměru: na Slopany se zapomnělo a splnění záměru řeckého bylo by pro ně bývalo velikou pohromou* — Zde pasus *ve způsobě řeckého záměru* nic neříká a dvojtečka za ním uvádí již důsledky tohoto nevysvětleného řeckého záměru. Domnívám se, že Jan Neruda měl v rukopisu: *ve způsobě řeckého Fanaru*, a toto *Fanaru* do textu restituuji. Termín *Fanar* byl Janu Nerudovi běžný (viz zde str. 236 a pozn. k ní), kdežto typografovi bylo místo nejasné, a proto podle další řádky převzal i sem slovo *záměru*: slova *Fanaru* a *záměru* jsou si také písmem velmi blízká, zvláště když Jan Neruda psal malé z podobně, jako se psává velké *F*. —

31, 18 1876 *dobyť Balkán* — 1878 *dobyť Balkán*; 1876 se pozdvihli balkánští Slované proti Turkům, ale válka byla skončena až r. 1878.

157, 15 *Když v únoru let padesátých.* — *Když v úhoru let padesátých...*

182, 14 *šulvereinským* — *sulferajnským*;

203, v titulu i dále: *Jan Václav Myslbek* — *Josef Václav Myslbek*;

239, 18 *Petra Bílka* — *Petra Bílky*;

240, 21 *Bohuslav Janda* — *Bohumil Janda*;

240, 23 *Josef Gross* — *Jan Gross*.

Poznámku, kterou k Nerudovu textu připojila redakce Humoristických listů, uvádím alespoň na tomto místě. Za podobiznou Michala Hórnicka (269) je redakční poznámka: *Kdokoli by chtěl přispěti k oběma účelům jmenovaným, my ochotni jsme přispěvky ty přijímati, je v tomto listu kvitovati a do Budyšína odváděti, kdež opět veřejně budou kvitovány v „Měsíčníku“.* Red.

Za Nerudovou „podobiznou“ Jáchyma Barranda (208) je v *Humoristických listech* připojena ještě anonymní oslavná báseň *Nade hrobem Barrandeovým*, již však nepokládám za práci Jana Nerudy.

Nakonec pokládám za svou povinnost poděkovat za pomoc, kterou mně v této práci poskytli PhDr Mirjam Daňková a Fr. Hruška z knihovny Národního musea, PhC Christina Dimitrova, Dr Jaroslav Kolář z Katedry zeměpisu na přírodovědecké fakultě Karlovy university, Dr Václav Letošník z Archivu ministerstva vnitra, vrch. strážm. Antonín Mára z Ústředního úřadu ohlašovacího při Krajské správě národní bezpečnosti v Praze, Dr F. V. Mareš ze Slovanského ústavu, Karel Mixa, archivář Sokolského musea pražského, Dr Jan Port a Dr Jaroslav Švehla z divadelního oddělení Národního musea, Dr Miloš Helcl, Ladislav Janský a Dr Jaroslav Zima z Ústavu pro český jazyk, stejně jako nerudovský kolektiv Ústavu pro českou literaturu, zejména Dr Karel Polák, Dr Zina Trochová a prof. Věra Vrzalová.

Miloslav Novotný.